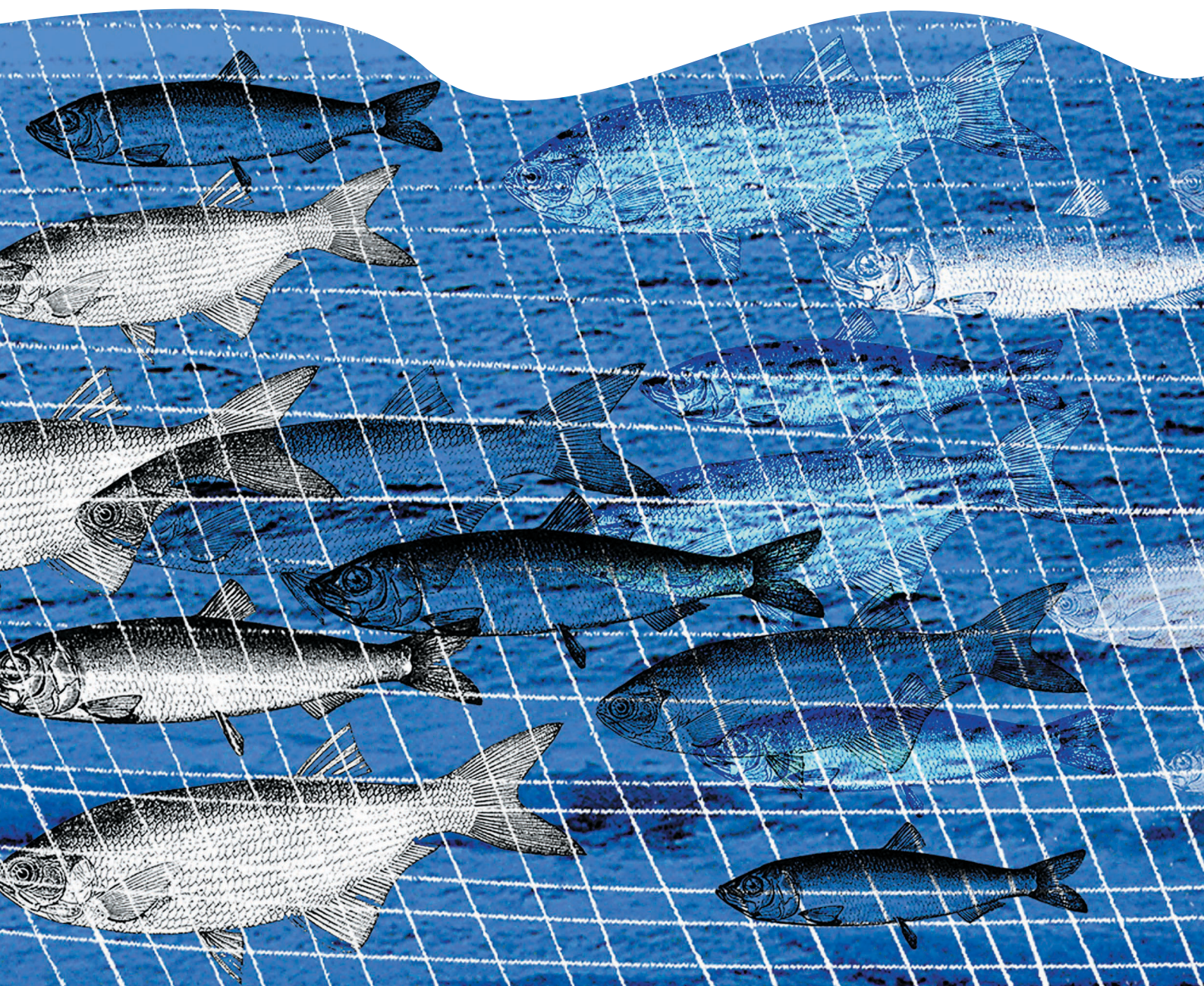

Fiska efter lösningar

Isobel Hadley-Kamptz

Innehållsförteckning

1. Torskfiskestopp – men sen då?
 - 1.1. Hur är läget i dag, i Östersjön och annorstädes? ▪ 2
 - 1.2. Hur ser fisket ut? ▪ 4
 - 1.3. Varför utfiskning? ▪ 5
 - 1.4. Svartfiske och annat fusk ▪ 6
2. Det politiska läget
 - 2.1. Politik på villovägar ▪ 7
 - 2.2. Kvotkäbblet ▪ 7
 - 2.3. Pengarna ▪ 8
 - 2.4. Fiskeriavtalen ▪ 9
 - 2.5. Reformen ▪ 10
 - 2.6. Läget i Sverige ▪ 10
3. Lösningar
 - 3.1. Vad kan göras? ▪ 11
 - 3.2. Individuella, överförbara kvoter ▪ 13
 - 3.3. Goda exempel ▪ 13
 - 3.4. Problem med IÖK ▪ 14
 - 3.5. Marina naturreservat ▪ 14
 - 3.6. Vad är egentligen värdet på fisken? ▪ 15
4. Avslutning ▪ 16
5. Referenser ▪ 17

1. Torskfiskestopp – men sen då?

Mer än 70 procent av jordens yta täcks av vatten. Ungefär 80 procent av jordens alla levande varelser finns i världshaven. Som vi har upptäckt är emellertid vare sig haven eller det liv som finns där oändliga resurser. I hela världen oroas man av minskande fångster och försämrade marina miljöer. I Sverige planeras ett stopp för torskfiske för att ge beståndet en chans att återhämta sig efter decennier av överfiskning. I januari måste pengar anslås för torskfiskestoppet, och om regeringen håller sitt löfte till miljöpartiet införs stoppet i mars. Nu verkar EU-kommissionen, trots tidigare indikationer från fiskekommissionär Franz Fischler, motsätta sig ett svenskt torskfiskestopp, så frågan är förstås om det alls går att genomföra.

Vad innebär överfiskning och varför är det ett problem? Är fiskestopp en långsiktig lösning? Hur har problemen uppkommit? Behövs det alls ett fiskestopp? Om det behövs, vad kommer sedan? Genom att undersöka hur dagens situation har uppstått hoppas jag kunna besvara dessa frågor och samtidigt anvisa en långsiktig lösning på de aktuella problemen.

1.1. Hur är läget i dag, i Östersjön och annorstädes?

I hela världen är läget kritiskt för framför allt stora rovfiskar. Människan har konsekvent fiskat ut det översta ledet i den marina näringskedjan, torsk i våra vatten, haj och tonfisk på andra ställen. Sedan 1900 har bestånden av torsk, kolja, flundra och tonfisk i Nordatlanten minskat med fem sjättedelar. Detta har inte bara lett till astronomiska torskpriser och helt utfiskade bestånd på sina ställen, utan också till en dramatiskt försämrad marin miljö. Många anser i dag att en viktig anledning till den marina miljöförstörelsen, jämsides med utsläpp och övergödning, ligger i utfiskningen.

Ett exempel är Chesapeake Bay på USA:s östkust. Det finns beskrivningar av hur de första europeiska immigranterna klart kunde se en tappad kanon på havets botten mer än 10 meter ned. Där fanns gråvalar, delfiner, sköldpaddor, alligatorer, jättestöror, hammarhajar och floduttrar i överflöd. I dag är alla dessa arter borta. Vattnet är en geggig sörja av bakterier och alger, övergött och syrefattigt.

Många har trott att anledningen varit övergödning från jordbruket, men ny forskning pekar på att det i själva verket handlar om att man på 1800-talet förstörde stora delar av de gigantiska ostronbankar som kantade viken. Ostronen filtrerade hela vikens vatten var tredje dag, renade det från alger och bakterier och tillvaratog den extra näringen. Eftersom Chesapeake Bay, liksom Östersjön, har liten in- och utströmning av vatten, försämrades vattenkvaliteten snabbt när ostronen försvann.

Men i många fall har det kommersiella fisket utplånat just den översta länken i näringskedjan. Då förökas organismer på andra nivåer, ofta på den allra lägsta nivån med bakterier, alger och plankton. Förutom att vi på så sätt fått grumliga och smutsiga hav som medför risker för människor, minskar också möjligheterna för den ursprungliga balansen att återställas, eftersom förutsättningarna för de större fiskarna försämrats. En ond cirkel uppstår.

För inte särskilt länge sedan var även Östersjön en marin oas, med bland annat ett stort bestånd av tumlare, våra vattens delfiner. Tumlarna i Östersjön har nästintill för-

svunnit eftersom de så lätt fastnar i de moderna fiskebåtarnas garn. Att delfiner fastnar i tonfisknät ledde på 1980-talet till folkstormar och till att de så kallade delfinsäkra näten utvecklades. Tumlarnas fränfälle har däremot förbigåtts med relativ tystnad.

Sedan mellan tio och femton år tillbaka ligger det svenska torskbeståndet ständigt på gränsen till sin långsiktigt reproduktiva nivå, även om det förekommer årsmässiga variationer. Det är inte osannolikt att problemen med algblooming och syrebrist även i Östersjön har orsaker i utfiskningen av bland annat torsken.

Knagrockor och slätrockor är andra arter som nära nog försvunnit från svenska vatten. 1940 fick man ungefär en slätrocka i trålen varannan timme; i dag fångar forskningsfartyg en eller två slätrockor på 10 års trålning. På västkusten fanns för inte många decennier sedan gott om tonfisk och sillhaj, men också de är borta i dag.

Även den befintliga fisken i Nordsjön hotas av ekologisk katastrof. Torsken, makrillen och sillen är värst utsatta, men även kolja, gråsej, rödspotta och tunga är hotade. Forskarna säger att lekbeståndet av torsk bör uppgå till minst 150 000 ton för en realistisk möjlighet till biologisk fortlevnad, men det ligger nu på 75 000 ton. Enligt havsfiskelaboratoriet i Lysekil är torskbeståndet i Kattegatt nära en kollaps.

På västkusten ger i dag en timmes provtrålning ett halvt kilo torsk mot tidigare 100 kilo. Där finns ingen lekmogen fisk alls. Trots det, och trots att man 2001 bara kunde ta upp halva kvoten, fortsätter fisket. Forskare beräknar att ungefär en procent av torsken på västkusten uppnår könsmoden ålder.

Först när en torskona i Kattegatt och Skagerack mäter 50 cm uppnår hon könsmoden, men minimimåttet för när hon får fångas var ändå så sent som 2002 bara 30 cm. I Östersjön blir de lekmogna något tidigare – mellan 45 och 50 cm – och där har minimimåttet just höjts från 35 till 38 cm. Förutsättningarna för framgångsrik torskfortplantning förefaller begränsade.

Det minskande fiskebeståndet är emellertid långt ifrån enbart ett svenskt problem. Enligt många forskare riskerar mer än 60 procent av bestånden i norra Atlanten att kollapsa. Utanför Kanadas östkust har det redan hänt. Där försvann torsken i början av 1990-talet och ett totalt torskfiskestopp infördes. Upp till 100 000 människor var sysselsatta i torskindustrin och de förlorade alla sitt levebröd. Trots att tio år nu har gått har fisken inte återhämtat sig, och frågan är om den – och jobben – någonsin kommer tillbaka.

Det så kallade atlantiskandiska sillbeståndet kollapsade på 60-talet, sillbeståndet utanför Peru försvann på 70-talet och den kaliforniska sardinen gjorde det redan på 1940-talet. Av alla dessa kollapsade fiskbestånd har endast den nordatlantiska sillen återkommit.

De förr så fiskrika vattnen utanför Afrikas västkust håller också på att tömmas. Fiskmängden har där minskat med 80 procent på 25 år. Fiskar med sen könsmoden och långsam reproduktionstakt, som rockor, hajar och tonfisk, försvinner först. Den blåfenade tonfisken försvann nästan helt redan på 1960-talet, och de enstaka exemplar som i dag säljs för svindlande belopp på Japans fiskmarknader är bara småbarn. Samma sak gäller den vanligare gulfenade tonfisken; ett extremt fåtal når könsmoden innan de fiskas upp. Japanska fiskare berättar om de tonfiskar de fångade för bara 15 år sedan, som inte sällan var upp till 5 meter långa. I dag är tonfisken ytterst sällan över en meter.

Fiskeflottornas fångster har halverats sedan 1950 i hela världen, trots att man i dag spenderar tio gånger mer energi per fiskad matfisk för att få upp den. Ungefär 90 pro-

cent av den vuxna torsken och annan fisk som lever strax ovanför botten har försvunnit under de senaste 25 åren.

Internationella fiskforskare sade till *Financial Times* sommaren 2001:

*Even seemingly gloomy estimates of the global percentage of fish stocks that are overfished are almost certainly far too low.*¹

Det kan alltså vara ännu värre än det scenario som målats upp här.

Eftersom den överfiskning som beskrivits här reducerar vissa arter i näringskedjan, får den ibland oväntat positiva effekter för enstaka branscher och individer. Den kommersiellt mycket framgångsrika hummerindustrin i Maine är exempelvis ett resultat av utfiskningen av torsk. Torsken har ju försvunnit nästan helt från nordvästra Atlanten, vilket givit hummern ökade överlevnadsmöjligheter, eftersom småhumrarna åts upp av torsken. Ändå är det för tidigt att ropa hurra. Ekosystemet i Maine är, som en följd av denna nya ekobalans, extremt instabilt och forskare menar att stora förändringar i miljön, som tidigare skedde under perioder om flera hundra år, nu kan ske från år till år.

1.2. Hur ser fisket ut?

I EU finns ungefär 100 000 fiskefartyg. Minst 40 procent av dem är överflödiga – fiskbestånden i våra europeiska fiskevatten räcker helt enkelt inte till. Det finns trålare som använder trålar med en omkrets på upp till 3 kilometer, det vill säga mer än 200 gånger större än ett vanligt fotbollsmål. Industritrålarna har maskor på 18 mm. Då blir det inte mycket kvar, vare sig fisk, andra marina organismer eller bottenvegetation. Allteftersom fångsterna blivit mindre har man tillåtit trålning allt närmare land, vilket förstör bottenarna för lång tid. Och det är inte bara trålningen som är industriell – i Östersjön förekommer drivgarn som är två mil långa.

En följd av detta är att maskorna fångar in fiskar som är mindre än minimimåtten. Det leder till att i genomsnitt en tredjedel av all fisk som fångas slängs tillbaka död. På vissa ställen dumpas 80 procent av torsken, för att den är för liten eller för att kvoterna redan är fyllda. I Östersjön dumpar man enligt beräkningarna 40 procent av all fångad torsk. Bifångster, som exempelvis delfiner som fastnat i näten av misstag, dokumenteras inte, men de märks ibland av kustbefolkningen när döda djur sköljs upp på stränderna.

Av det som totalt fiskas upp i hela världen går mellan 70 och 80 procent till fiskmjöl, som används som foder för odlad fisk eller grisar och kycklingar. Eftersom industritrålarna tar med sig allting, hittar man lite av varje i fiskmjölet – skarpsill, sill och torsk. Många menar att det är industritrålarna som är det stora hotet mot fisket på lång sikt, eftersom de förstör förutsättningarna för allt annat fiske. För 20 år sedan var förhållandet mellan avsättningsområdena det omvända, 20–30 procent av fisken gick till fodermjöl och resten användes som människoföda.

Odlingar av lax och räkor har blivit stora kommersiella framgångar, och efterfrågan ökar hela tiden. Inte minst den norska laxindustrin vädrar morgonluft efter alla skan-

1. *FT*, 28 juli 2001.

daler i Europa med galna ko-sjukan, dioxinfoder och djurovänlig industriuppfödning. I många fall, speciellt i Asien, är odlingarna kraftigt statssubventionerade. Eftersom de europeiska industritrålarna stöds med skattemedel, är även alla europeiska fiskodlingar indirekt statsstödda. Då det krävs mellan två och fyra kilo fisk för att få fram ett kilo odlat laxkött, är odlingarna beroende av tillgång på billigt, trålat foder.

1.3. Varför utfiskning?

Det finns många åsikter om varför fisken och fångsterna har minskat så dramatiskt. Vissa pekar på förändringar i klimatförhållanden. En liten ändring i Golfströmmens riktning innebär stora skillnader i levnadsvillkor för fisken i hela Atlanten. I Östersjön påverkar den varierande inströmningen av friskt saltvatten fisktillgången. Många talar om en kombination av teknik, politik och marknad, som tillsammans kan innebära slutet för fisken.

Utan att vifta bort klimatförändringar eller förbättrad fisketeknik menar jag att grundproblemet är att vi har utgångspunkten att fisken och haven tillhör alla, att alla har samma rätt till dem. Det är en vacker tanke, men vi vet tyvärr att det alla äger, äger ingen, och ingen tar följaktligen hand om det. Denna allemansrätt till haven och fisken skapar en total brist på vettiga drifkrafter för de inblandade. Lika lite som en genomsnittlig villaägare planterar dyrbara perenner i stadsparken hellre än i sin egen villaträdgård, kan vi förvänta oss att en genomsnittlig fiskare ska investera i ett framtida fiskbestånd som han själv kanske inte får någon direkt nytta av.

Ingen fiskare har i dagens system påtagliga skäl att vårda fiskbeståndet för morgondagen. Om han ändå skulle göra det, är det sannolikt att någon annan lägger beslag på den fisk han "sparat". Varje fiskare inser troligen att det vore bra för fisket generellt med exempelvis större maskor i näten så att icke könsmogen fisk sparas, men rent konkret finns det för den enskilde fiskaren ingen vinning i att värna fisket långsiktigt.

Detta är påtagligt varje gång politikerna försöker göra något åt utfiskningen. Varje förslag om minskade kvoter eller fiskestopp möts av protester och inte sällan av välorganiserade lobbyaktioner. Det är intressant att se att Sveriges Fiskares Riksorganisation (SFR) i år belönades med Stora Lobbyistpriset för sin färd med 27 trålare till riksdagshuset i Stockholm i en protestaktion mot det planerade torskfiskestoppet. Nu är detta möjligen en övergående triumf för yrkesfiskarna, eftersom regeringen ännu bara skjutit upp införandet av torskfiskestoppet ett par månader, men intensiva lobbyinsatser pågår säkerligen ständigt, såväl i Sverige som på EU-nivå, utanför mediernas insyn.

Protesterna sker heller inte bara i medierna. Årligen trotsar fiskare i Haparanda förbudet mot sommarfiske, ibland under rena vildavästern-former. Torskfiskare längs hela Östersjökusten har öppet sagt att de tänker strunta i ett eventuellt torskfiskestopp. Ständigt hävdar fiskarna och deras organisationer att det finns gott om fisk, att trålning är en bra fiskemetod och att de som oroas över minskande bestånd är ekologiska fanatiker. Fiska tänker de fortsätta att göra, om de så skulle ta upp den allra sista torsken.

Ett problem är förstås att det, även om de generella bestånden minskar, inte är tomt på fisk överallt. Fisken går till på vissa ställen, och fiskarna är inte dummare än att de fiskar just där. Då kan de kortsiktigt ta upp hyfsade fångster, trots att det allmänna läget för fisken är dystert. Och följaktligen slår de dövörat till när forskarna varnar om fiskbristen.

1.4. Svartfiske och annat fusk

I december visade TV4:s Kalla Fakta att svartfisket inte enbart är ett baltiskt eller ryskt problem, som den svenska fiskebranschen länge försökt hävda, även om fiskare från dessa länder beräknas ta upp ungefär 100 000 ton mer än deras kvot omfattar. Förra året åkte en styrelseledamot i SFR fast för tjuvfiske i norra Öresund. Han hade tagit upp trettiofyra ton sill i ett område där fiske är förbjudet.

Tidigare uppskattningar har varit att svartfisket i Östersjön uppgått till allra minst 75 000 ton per år, vilket är lika mycket som den legala kvoten. De uppskattningarna visar sig nu sannolikt vara alldeles för restriktiva.

Ett exempel på svenska fiskares fusk är berättelsen om fiskarnas Schlaraffenland, Kilen. Ingenstans i hela världen fanns det under en period så mycket fisk som i Kilen i västra Öresund. På några kvadratkilometer fångade svenska yrkesfiskare under andra hälften av 1990-talet ungefär hundra gånger mer sill än vad havsforskare ansåg vara en normal fångst i området. Detta framstår som ett ekologiskt mirakel ända tills man inser att det snarare var ett strukturellt och politiskt monster. Kilen är nämligen det enda område i Öresund där trålfiske är tillåtet. Området gränsar till Kattegatt/Skagerrack, men fångsten räknas till Östersjöns kvot. Svenska yrkesfiskare trålade alltså olagligt i hela Kattegatt/Skagerrack, men skrev upp fångsten på Kilen. Fiskeriverket godtog de absurda siffrorna ända tills EU-kommissionen reagerade 1999.²

Svenska torskfiskare i Nordsjön har på senare år gått över till tysk flagg för att Sveriges kvoter är så snåla – och då är kvoterna ändå alltid större än vad fiskeribiologerna rekommenderar. Många fiskare i Östersjön, som inte planerar att helt enkelt trotsa det svenska torskstoppet, säger sig ha planer på att gå över gränsen och fiska tyskt.

Anledningen till denna inställning är inte att fiskare skulle ha svårare än andra att tolka forskningsrapporter om fiskbristen, eller att de skulle vara särskilt fientligt sinnade till torsken som art. De beter sig, utifrån sina förutsättningar, helt logiskt. De tjänar ju ingenting på att se till att det finns fisk även nästa år eller nästa decennium. För den enskilde fiskaren är varje icke upptagen fisk en förlorad fisk, som någon annan kommer att ta upp. Det rationella är i så fall att ta upp allt man kan.

Kontrollen av verksamheten bygger dessutom på att den fiskande själv fyller i de fiskade mängderna i loggböckerna. Kustbevakningen rapporterar att

fiskelyckan varierar med vår närvaro. I loggböckerna noteras kanske 300 kilo torsk i vanliga fall. När vi går ombord uppgår fångsten gärna till både ett och två ton mer.³

Yrkesfiskarna i hela Europa har länge motarbetat effektiva övervakningssystem med satellitövervakning, elektroniska loggböcker och identifikationshandlingar. Detta är logiskt, eftersom man vet att fiskare från länder utanför EU som går till främmande hamnar lättare skulle kunna undvika övervakning, men det är också en indikation på att systematiskt tjuvfiske förekommer.

Böterna för tjuvfiske är dessutom så låga att en enda bärgad, tjuvfiskad fångst kan bekosta både böter och förverkad utrustning.

2. Sveriges Natur nr 6/01.

3. DN, 7 dec 2002.

Överallt betraktar fiskare minskade kvoter, regler om skonsammare redskap och minskade bidrag till fisket som ett hot mot sig själva. EU-kommissionens förslag sommaren 2002 om ändrad fiskepolitik för att långsiktigt trygga både fisken och fisket ledde till diplomatiska förvecklingar mellan kommissionen och fiskerikationen Spanien. Alla vet att EU:s fiskeflotta är översubventionerad och överdimensionerad, men såväl i Andalusien som i norra Bohuslän kom svaren från kustsamhällena omedelbart:

Här kan inga båtar skrotas, här kan ingenting förändras.

Och konstigt vore det annars. I femtio år har människor som har fiske som levebröd sett hur politiker lagt sig i allt mer, med regleringar och detaljstyrning som följd, medan fisken minskat i antal och fångsterna krympt. Det är lätt att förstå att man, som fiskare, misstror politiska ingripanden.

2. Det politiska läget

2.1. Politik på villovägar

Trots att många fortfarande envisas med att tro att lösningen ligger i mer politisk styrning, är sanningen snarare att politiskt beslutade åtgärder varit en bidragande orsak till problemets uppkomst. Den europeiska fiskeripolitiken, CFP, har en särställning i sin vanvettighet, men även i andra delar av världen bedrivs en politik som på lång sikt är både fisk- och fiskeriovänlig.

*Indeed it neatly condenses just about everything that is wrong with government management of the fisheries.*⁴

Så beskrev en fiskedebattör den europeiska politiken. Ett avgörande bekymmer är att hela tanken bakom den är just att allt fiske inom unionen ska vara tillgängligt för alla europeiska fartyg. Detta är exempelvis bakgrunden till EU:s nej till ett svenskt fiskestopp. Ingen ska ha några specialrättigheter och detta leder, som vi redan sett, till att ingen tar något speciellt ansvar. På andra ställen rör man sig mot mer långsiktigt hållbara fiskesystem, men så långt har man inte kommit i Europa.

2.2. Kvotkänslan

De fiskekvoter som beslutas av politiker baseras aldrig på vad som är ekologiskt hållbart eller långsiktigt bra för fisken eller fisket. De utgår i stället ifrån vilka särintres-

4. De Alessi, 1998.

sen som skriker högst, som har bäst tillgång till rätt politiker eller som kan antas ge politikerna mest kortsiktigt stöd hos väljargrupper eller finansiärer. I EU ser vi hur nationella politiker slåss om att få de "bästa" resultaten för just sina egna fiskare, vilket alltid innebär den högsta nationella kvoten för just det året.

Vi har sett det i Sverige under diskussionen om torskfiskestoppet, då jordbruksminister Margareta Winberg länge hävdade att vi absolut inte kunde införa något ensidigt torskfiskestopp, eftersom det skulle ge Sverige ett sämre förhandlingsläge gentemot de andra länderna i dragkampen om kvoterna. För att rädda torsken politiskt måste vi fiska ut den biologiskt. Att regeringen ändrat uppfattning i just den frågan handlar också bara om politik och maktintressen, inte om verkligheten för fisken eller fiskarna.

När EU-kommissionen, med fiskekommissionär Franz Fischler i spetsen, förra sommaren beslutade sig för att försöka reformera EU:s fiskeripolitik satte sig också Spanien, som får överlägset mest av de europeiska stödpengarna, på tvären. Den spanska regeringen ville skydda "sina" 80 000 fiskare och värvade "sin" EU-kommissionär att göra jobbet. Detta strider diametralt mot de regler som ska gälla för EU-kommissionen, men när det gäller pengar till de egna väljarna, dvs väljarstöd till det egna partiet – får sådana småsaker stå åt sidan. I kapplöpningen om kortsiktiga monetära vinster, väljarstöd och nationell prestige kommer fiskens överlevnad och möjligheten att kunna fiska även nästnästa år väldigt långt ned på listan.

Fiskeribiologerna föreslog exempelvis att man borde få ta upp 87 600 ton i södra Östersjön 2001 – politikerna bestämde sig för 105 000 ton – vilket är 20 procent mer! Ministerrådet i EU har konsekvent fattat beslut om kvoter på en långt högre nivå än vad forskarna rekommenderat.

I november 1994 slog exempelvis forskare i Internationella havsforskningsrådet, ICES, larm om att torsken i Nordsjön var nära kollaps. Bara fyra månader senare annonserade EU-politikerna en ny torskkvot för Nordsjön som var 20 procent högre än den gamla!

De biologiskt säkra gränser för lekbiomassan – fiskreproduktionen – som forskarna sätter upp och som absolut inte får underskridas, tycks politikerna se som ett mål att sträva mot när det gäller fiskbestånden. För forskarna är det en katastrof om nivåerna inte är högre, för politikerna är det en seger om de inte är lägre. Därför får fiskbestånden aldrig någon möjlighet att återhämta sig, och till slut finns det ingen fisk kvar – och i det läget krävs det totala fiskestopp. Men, som vi sett i Kanada, innebär ett sådant stopp inte nödvändigtvis att fisken kommer tillbaka när den väl gått under sin reproduktiva nivå.

2.3. Pengarna

1992 betalade man i hela världen ut 540 miljarder kronor i subventioner till fiskerinäringen. EU lägger varje år ned ungefär 14 miljarder kronor i direkt stöd. Dessutom anslår enskilda länder egna pengar till fisket, och EU betalar dessutom åtskilligt för fiskeavtal med olika länder utanför unionen. Varje år tas ungefär 6 miljoner ton fisk upp av EU-fiskare. Upp till 80 procent av den fisk som tas upp är foderfisk, som är värd ungefär 1 krona kilot. Alltså överstiger värdet av subventionerna varje år värdet av fisken.

Det europeiska och det svenska fiskestödet har haft ungefär samma inriktning som

jordbruksstödet. Syftet har varit att främja industriell hantering, storskalighet och effektivitet. Miljoner i stödpengar har gått till anskaffning av nya supertrålare, ny fisketeknik och skrotning av gamla, mindre effektiva fiskebåtar. Den politiken har haft eländiga följder för jordbruket, men den har faktiskt haft ännu allvarligare konsekvenser för fisket. Här har resultatet inte bara blivit ett byråkratiskt monstern, utan också utmynnat i ekologiskt sammanbrott för viktiga fiskarter och brant stigande fiskpriser för europeiska konsumenter.

Mellan 1994 och 1999 betalade EU ut 8,2 miljarder kronor för att minska fiskerikapaciteten och skrota fartyg, men samtidigt 5,5 miljarder för att modernisera och bygga nya fartyg. Mellan 2002 och 2006 har EU budgeterat 6,5 miljarder kronor för att skrota fartyg och ungefär 9 miljarder för att bygga nya.

Alla dessa pengar lockar fiskare att i sin tur ta stora lån för att bygga nya, stora fartyg. De blir därmed beroende av att få stora kvoter sig tilldelade på kort sikt och av att kunna ta upp så mycket fisk som möjligt. Det är en anledning till att fiskare motarbetar lägre kvoter och minskade bidrag. De är inlåsta i systemet.

När den kanadensiska torsken försvann, valde myndigheterna också att helt enkelt köpa ut fiskarna och införa fiskestopp, hellre än att försöka reformera systemen.

2.4. Fiskeriatviten

Hur krasst politikerna resonerar visas med förskräckande tydlighet av hanteringen kring EU:s fiskeavtal med Mauretanien. I mitten av nittioåret hade Mauretanien fiskeavtal med flera asiatiska länder. De fiskade bland annat bläckfisk, och forskare slog larm om risken för utfiskning. EU krävde då som villkor för fortsatt bistånd till Mauretanien att man skulle säga upp fiskeavtalen med dessa länder. EU ville rädda den mauretanska bläckfisken, och sedan 1996 fiskar europeiska fiskare i Mauretaniens vatten. Men, visade det sig, egentligen ville EU bara att det skulle vara europeiska fiskare som skulle fiska ut den mauretanska bläckfisken. I omförhandlingen av fiskeavtalet 2001 krävde EU nämligen 30 procent högre fiskekvoter än de som gällde före 1996. Om man till detta lägger att de europeiska fartygen, försiktigt räknat, antas ta upp en tredjedel mer än de har rätt till, något de mauretanska myndigheterna har ytterst svårt att kontrollera och stoppa, är det lätt att se att den mauretanska bläckfisken är torsk. Men nu under EU-flagg.

Fiskeavtalen, speciellt med afrikanska länder, är tyvärr ofta ett cyniskt utnyttjande av dessa fattiga länders behov av statsinkomster och deras ledares intresse av privata inkomster. Avtalet med Guinea-Bissau på 110 miljoner kronor per år uppskattas exempelvis utgöra ungefär 40 procent av statsinkomsterna. Senegal får ungefär lika mycket, medan ett större land som Marocko har kvitterat ut en dryg miljard om året. Men pengarna kommer inte nödvändigtvis dessa länders befolkningar till del. En svensk EU-parlamentariker sade trött till mig att EU i vissa fall lika gärna skulle kunna sätta in pengarna direkt på ett nummerkonto i Schweiz.

De kustbefolkningar som hade kunnat fiska förlorar på köpet sin möjlighet till försörjning. De moderna, europeiska fiskefartygen trålar rent utmed kusten och lämnar inget till lokala fiskare. Möjligheterna för dessa länder att kontrollera om fartygen tar upp mer än de har rätt till är dessutom begränsade; de få kontrollanter som finns kan lätt mutas med europeiska pengar.

Lägg också därtill att det inte är ovanligt att fartyg, som fått skrotningspremier av EU, bekvämlighetsflaggas och fortsätter att fiska, med eller utan tillstånd, utanför Afrika under flagg från exempelvis Belize.

2.5. Reformen

EU-kommissionen föreslog sommaren 2002 att fiskekvoterna måste ned med mellan 30 och 60 procent, och att 28 000 av EU:s 200 000 fiskare bör byta yrke. Åtgärderna för att uppnå detta beräknas kosta 7,5 miljarder kronor, varav 4 miljarder ska tas ur Fonden för fiskets utveckling.

Man vill upprätta flerårsplaner över fiskekvoter, som härnäst bör utformas utifrån forskarnas uppfattning om vad som är rimligt, inte utifrån politiska intressen. Andra förslag är regler om skonsammare redskap, så att småfisken får växa till sig samt bättre övervakning av dem som fiskar. En gemensam övervakningsorganisation bör bildas, som bland annat kan använda satellitövervakning och elektroniska loggböcker.

Fiskekommissionär Franz Fischler sade förra sommaren i samband med förslaget:

*Antingen tar vi steget och genomför en genomgripande reform nu, eller också kommer fiskesektorn att upphöra under de kommande åren.*⁵

De konkreta reformer som föreslås för att minska fiskeflottan handlar om EU-pengar till fiskare som vill gå i förtidspension, omskolningsstöd till fiskare som vill byta yrke, nationella bidrag till fiskare som tillfälligt vill ägna sig åt något annat och individuell ersättning till fiskare vars fartyg tas ur bruk.

EU-kommissionen vill också satsa 2,7 miljarder extra på fartygsskrotning mellan 2003 och 2006. Hela Fonden för fiskets utveckling ska också göras om och inriktas på skrotning.

Men det är inte första gången EU har velat minska fiskeflottans kapacitet. Tidigare försök har misslyckats, och pengar som skulle ha gått till skrotning gick i stället till modernisering och nybyggnation av fiskefartyg. Det återstår att se om det går bättre den här gången. Det står dock utom allt tvivel att den europeiska fiskeflottan måste minskas. Den skulle kunna vara 40 procent mindre och ändå fånga lika mycket fisk som i dag.

Ibland tycks dock politiska beslut få positiva effekter bakvägen. Det gäller exempelvis det europeiska stoppet för fet fisk från Östersjön på grund av dioxinrisken. I och med det undantag som Sverige förhandlade sig till kom det enbart att gälla foderfisk, vilket innebär att Östersjön slipper fodertrålar under en tid. Det är bara bra för såväl skarpsillen, som fodertrålar är ute efter, och allting annat som sveps med när trålar drar fram. Även bottenarna får tid för återhämtning.

2.6. Läget i Sverige

Det är inte bara i EU som politiken är kortsiktig och förödande för fiskbeståndet. Många har länge pekat ut axeln Fiskeriverket – Jordbruksverket – Sveriges Fiskares Riksorganisation som det svenska fiskets järntriangel, som tillsammans ser till att den allra sista torsken fiskas upp. Fiskeriverket har som myndighet både till uppgift att utföra forskning, fördela bidrag och räkna fram fiskekvoter, vilket torde vara minst en uppgift för mycket för en och samma organisation.

5. DN, 29 maj 2002.

Fiskeripolitiken har, liksom när det gäller annan jordbrukspolitik, huvudsakligen varit inriktad mot producentledet. Att vi konsumenter fått allt mindre och allt dyrare fisk på grund av utfiskningen tycks inte ha varit något särskilt stort bekymmer för politiker och myndigheter.

Fiskeriverket har också reagerat följdenligt på förslaget om torskfiskestopp genom att peka på att det nog knappt kommer att få någon betydelse och förresten finns det massor av torsk. Det är precis samma argument som fiskarorganisationerna för fram. Myndigheten har räknat ut att ett torskfiskestopp skulle leda till en ökning av köns-mogen torsk i Östersjön med 8 procent. Det kan visserligen tyckas gå åt rätt håll, men enligt Fiskeriverket verkar det vara fel ändå.

På samma sätt har man räknat fram att ett torskfiskestopp kan komma att kosta Sverige 700 miljoner kronor. Det ökade värde som en icke utfiskad Östersjö skulle utgöra där man, enligt en beräkning från Världsnaturfonden, skulle kunna ta upp torsk till ett värde av ytterligare 4 miljarder kronor per år är i sammanhanget uppenbarligen inte intressant. Men det är å andra sidan inte konstigt att även myndigheterna är fast i systemet.

3. Lösningar

3.1. Vad kan göras?

På grund av en politik som snedvrider villkoren och skapar brist på vettiga drivkrafter bland fiskarna, verkar det som om ett tillfälligt torskfiskestopp måste till. Men det som kommer sedan är egentligen ännu viktigare. Det vore dödsstöten för både fisk och fiskare om de politiska åtgärderna ledde till blandade perioder av rovfiske och fiskestopp. Så skedde utanför Alaska, med det så kallade Hälleflundraracet som resultat. Det är knappast något att eftersträva.

På grund av allt mindre fångster kortade Alaskas fiskepolitiker av den tillåtna fiske-säsongen. Det ledde till att man skaffade sig allt större och snabbare båtar, som fiskade allt mer under den tillåtna, kortare tiden. Till slut fick man bara fiska hälleflundra två dagar om året, men fångsterna var fortfarande lika höga! Då hade fisket utvecklats till en kapplöpning, ofta i dåligt väder, under farliga omständigheter för fiskarna och med dödsfall varje år. Följden för konsumenterna blev att det bara fanns tillgång till färsk hälleflundra en vecka om året, och under de stressade omständigheterna behandlades fisken inte särskilt bra på båtarna. Ofta frystes den ned direkt, vilket minskade värdet både för fiskare och konsumenter.

Aristoteles har sagt att "det som ägs av flest människor är sämst omhändertaget", och det tycks onekligen gälla våra fiskevatten. Lösningen på problemen vore då att skapa ett system som gör att fiskarna får drivkrafter att vårda havet och fisken för framtiden.

Det finns en avgörande skillnad mellan öppna marknader och öppen tillgång. EU-politikerna har generellt eftersträvat det senare men skytt det förra; för fisken och fiskarnas skull bör vi lägga an på det förra och sky det senare. Det gör man bäst genom

äganderätter, som ger långsiktighet åt både fiskare och andra intressenter.

Sådana äganderätter till fiske har funnits, och där de förekommit har fisket skett på ett mer långsiktigt hållbart sätt. Ett sådant exempel är korallreven i södra Stilla havet. När man studerade dessa upptäckte man att korallreven, på de ställen där en enskild by, stam eller klan ägt rätten till dem, är i betydligt bättre skick än där tillgången varit fri. I exempelvis Palua, där byarna ägde reven från stranden och ut över revkanten, hade man satt upp tydliga regler för fisket. Där fanns reservat där man inte fick fiska, fiskestopp under vissa tider, minimistorlekar på den fisk som fick fångas och till och med uppmätta kvoter. Korallreven är i dag vid god hälsa.

I Filippinerna, däremot, revs byarnas fiskerättigheter upp av de spanska kolonialherrarna. Där har fisket i stället varit fritt på korallreven, och i dag är många rev döda eller förstörda.

Världsnaturfondens Hongkong-avdelning konstaterade också i en undersökning att korallrevsfisket i Sydostasien skedde på ett långsiktigt hållbart sätt endast där det fanns tydliga äganderätter till fisket på klart utmärkta rev.⁶

Forskare på universitetet i Delaware undersökte på 1970-talet om det fanns någon skillnad mellan amerikanska, statligt och allmänt ägda ostronbankar och sådana som enskilda hade hand om och vårdade. De noterade att de sistnämnda vårdades betydligt bättre. Exempelvis spred de enskilda ostronbanksansvariga ut gamla ostronskal på ostronbanken, något som främjar tillväxten av nya ostron. På de statliga ostronbankarna togs inga sådana initiativ.

Även i Japan finns tydligt definierade lagliga rättigheter till kustfisket hos fiskekooperativ. Dessa är starkt subventionerade, men de lägger stor möda på exempelvis att skapa och vårda artificiella rev för att öka fiskepopulationen.

Detta handlar inte om privata äganderätter, utan om grupprättigheter. Som bland andra Elinor Ostrom beskrivit i *Governing the commons* är denna typ av delad privat egendom något helt annat än allmän egendom, och leder till ett helt annat sätt att vårda och ta långsiktigt ansvar för egendomen. Däremot är denna typ av rättighet kanske inte något som skulle gå att skapa och upprätthålla bland moderna fiskare i Europa i dag. Gemensamma rättigheter är ofta svåra att upprätthålla eftersom de sällan är skriftliga och brukar att ha svårt att hävda sig mot enskilda motståndare.

När hummerfiskarna i Punta Allen i Mexiko fick gemensam, exklusiv rätt till hummerfisket i området följde de det klassiska mönstret med strikta regler för fisket och gemensam kontroll och fiskevård. Däremot delade de så småningom upp sitt hummerområde i enskilda "tomter" som de olika hummerfiskarna i gruppen tilldelades. Dessa kunde sedan säljas var för sig, vilket ledde till att hummerfiskare lättare kunde dra sig tillbaka och nya fiskare kunde komma till.

För att äganderätter ska fungera som incitament till långsiktighet och egendomsvård måste de vara väldefinierade, överförbara och möjliga att hävda och skydda. Då överför de risker och chanser från alla, det vill säga ingen, till en enskild person eller grupp, som kan värdera dessa chanser och risker utifrån sina egna förutsättningar.

6. *The Economist*, 11 maj 1996.

3.2. Individuella, överförbara kvoter

Det bästa systemet för EU och Sverige vore att införa så kallade ITQ (individually transferable quotas) eller IÖK (individuella överförbara kvoter). Det är inte en äganderätt till en viss speciell fisk utan en individuell rättighet att fiska. Varje fiskare tilldelas i ett sådant system en individuell kvot som är en viss andel i den totala fångst av en viss art som får tas upp i ett visst vatten varje år. Varje fiskare har då ett intresse av att det kommer att finnas fisk nästa och följande år. Den totala kvoten kan sättas politiskt i nära samarbete med fiskvårdande myndigheter och forskare eller så småningom föreslås av fiskarnas egna organisationer och godkännas av staten.

Fiskarna blir då benägna att följa uppsatta regler, liksom att bevaka och motverka svartfiske. Det skapas långsiktiga spelregler för både fisk och fiskare, som har intresse av att exempelvis skydda fiskens lekplatser eller skapa och vårda artificiella rev för ökad fisköverlevnad.

Eftersom en IÖK kan säljas, skapas en utväg för den som vill sluta fiska. Genom att ha ett värde att sälja kan han få pengar och ekonomisk möjlighet till omskolning. Det är grundläggande för om IÖK ska fungera att värdet är överförbart. Då tjänar en fiskare även mot slutet av sin aktiva period på att investera i teknik som främjar beståndet, eftersom värdet på hans kvot, som han säljer när han vill sluta, då ökar.

Fördelningen av kvoterna är den svåra delen. Om man väljer att auktionera ut dem, är risken stor för centralisering av fiskeflottan med några få stora ägare. Det kan alltså vara av värde att beakta exempelvis vissa kustbefolkningars hävdvunna fiskerättigheter eller att gå efter historiska fångster när man delar ut kvoterna. Det är viktigt att så många som möjligt av de inblandade känner att de har möjlighet att få en rättvis kvot. När kvoterna väl är utdelade, bör staten emellertid inte gynna en kvotägare framför en annan; då förlorar kvoterna sitt syfte.

3.3. Goda exempel

I Nya Zeeland hade man mellan 1960 och 1986 samma trista utveckling för fisk och fiske som i resten av världen. Det rådde allmän och öppen tillgång till alla fiskevattnen, och staten subventionerade fiskerinäringen kraftigt. Som väntat ledde det till allt mindre fångster och samtidigt till överkapitalisering i branschen. 1986 införde man tioåriga IÖK-kvoter, och utvecklingen sedan dess är lovande.

Initialt fanns problem kring tilldelningen av individuella kvoter, och ett otal tvister fick lösas i domstol. Dessutom försökte staten beskatta fiskarna hårdare på grund av IÖK-systemet, vilket inte bidrog till dess framgång. Efter några år löstes dock de största problemen, däribland konflikten kring historiska fiskerättigheter. 1992 gavs IÖK-rättigheter till ursprungsbefolkningen, maorierna, som också fick 50 procent av ett stort fiskeriföretag som ersättning för sina traditionella fiskerättigheter. IÖK-kvoterna gjordes också obegränsade i tiden.

I dag sköter fiskeriorganisationer hanteringen av kvoterna som säljs och köps fritt, kontrollerar efterlevnaden och medverkar i uträkningen av den totala kvoten. Fiskarna reglerar alltså både kvoterna och sig själva. Fisken har ökat stadigt sedan 1986, och fiskarna behöver inte längre några statliga subventioner utan klarar sig själva på marknaden. De stora djuphavsfiskar, som tidigare ansågs hotade av total utfiskning, växer i dag till sig, och alla som äger kvoter av just dessa fiskar har slutit sig samman i egna organisationer som bland annat jobbar med fiskevård och forskning.

Även i Alaska har man numera en IÖK-lösning. Det har gjort att det farliga hälleflundracet har upphört, att där finns färre fiskefartyg och att det finns tillgång till färsk fisk under en mycket längre period för konsumenterna.

3.4. Problem med IÖK

De problem som finns rör främst utdelningen av kvoter. Vissa tror att de leder till centralisering och konsolidering i branschen, men resultaten i Nya Zeeland tyder inte på det i någon större utsträckning. Dessutom är alla överens om att det behövs färre fiskare och en mindre fiskeflotta, så det är troligt att vissa väljer att sälja sina kvoter.

Det finns, trots de uppenbara nackdelarna, också människor som tjänar på dagens system. Det kan vara skickliga lobbyister som har politikernas öra och kan tjäna på den politiska detaljstyrningen, eller tjänstemän som kan hela dagens system på sina fem fingrar och har byggt hela sin karriär på det. Det finns fiskare som anpassat hela sin verksamhet till ett visst system, och de är helt naturligt rädda för förändringar. Erfarenheten av hur kontakter och intressegrupper styr i dag gör rimligen inte heller att fiskarna förlitar sig på att just de skulle tjäna på en förändring, speciellt inte när det gäller kvotutdelningen. Det är därför extremt viktigt att få med sig de enskilda fiskarna i ett systemskifte, så att de känner att syftet med det nya systemet inte är att motverka dem och ta ifrån dem deras levebröd.

Vissa menar också att det traditionella livet i olika kustområden skulle hotas av IÖK. Eftersom man skulle kunna sälja sin fiskekvot, skulle kanske många yngre välja något annat sätt att leva. Å andra sidan skulle dessa personer med ett IÖK-system ha möjlighet att välja. De behöver inte sälja sin fiskerättighet, men om de vill sluta har de en bättre möjlighet att göra något annat om de har en IÖK att sälja först.

Däremot har bättre definierade äganderätter andra positiva bieffekter. Exempelvis kan de påverka miljön i allmänhet till det bättre, genom att fungera som en barriär mot utsläpp och miljögifter. I exempelvis England och Wales kontrolleras laxfisket i floderna av privata intressenter. Dessa ägare har ett flertal gånger fört processer mot sådana som släppt ut för fisken skadliga ämnen i floderna och agerat mot myndigheternas flathet gentemot dessa miljöförstörare. Det är bara naturligt, eftersom de har ett egenintresse i att flodvattnet är rent och att fisken mår bra och överlever – åtminstone tills den blir uppfiskad.

Det väldiga problemet med dumpade bifångster skulle också kunna göras mer hanterligt i ett IÖK-system, genom att den som råkar få upp värdefulla fiskar och har möjlighet att hantera dessa kan köpa "rätten" till dem av någon som äger en sådan kvot. Om man måste betala skadestånd till någon som äger rätten till sådana fiskar, är också sannolikheten stor att det tas större hänsyn till risken för bifångster.

3.5. Marina naturreservat

Det har framförts idéer om att en lösning på utfiskningsproblemen kunde vara att man skapar marina naturreservat. Det kan säkert vara bra för fiskåterhämtningen, speciellt i områden där många fiskar leker. Vi har också sett hur de grupper som haft exklusiva fiskerättigheter i vissa vatten spontant skapat områden där fiske inte tillåts. Det är emellertid viktigt att sådana reservat antingen skapas av grupper med fiskerättigheter eller i nära samarbete med dessa. Skulle staten skapa reservat i konflikt

med fiskarna är det tyvärr tveksamt om man skulle respektera reservaten. Och det finns få som på ett bättre sätt kan kontrollera efterlevnad av sådana regler än fiskarna själva.

Om fiskarna äger individuella fiskerättigheter tjänar de å andra sidan själva på att ha reservat på känsliga platser och borde därför vara benägna att upprätthålla och respektera sådana.

3.6. Vad är egentligen värdet på fisken?

Det är svårt att bedöma problemen med utfiskningen och eventuella lösningar, om man inte också räknar med fiskens värde. Men värdet på fisken varierar. En sportfiskad fisk är exempelvis värd många gånger mer än en industritrålad fisk, även om den är exakt likadan.

I Sverige tar man i dag med trål upp ungefär 225 000 ton foderfisk per år till ett värde av ungefär 2,25 miljarder kronor. Varje år fiskar sportfiskare upp ungefär 58 000 ton fisk. Värdet av den fisken, för den som sålde fiskekortet, inhyste fiskaren och liknande, var ungefär 3 miljarder kronor. Värdet per kilo är minst 50 gånger högre för sportfiskad fisk.

Eftersom industritrålarna ofta trålar efter exakt de fiskarter som den mest attraktiva sportfisken har som föda, finns en tydlig konflikt dem emellan. Det är inte så konstigt, eftersom industrifisken blir föda åt odlad lax och sportfiskarna helst vill fånga dess vilda kusiner.

Den här konflikten har vi sett en variant av i exempelvis Haparanda, där man förbjudit kommersiellt laxfiske med nät vid mynningen till Torneälven under vissa delar av året. Detta förbud följs inte av yrkesfiskarna, men är viktigt för fiskecampingägarna längs Torneälven.

Eftersom värdet av den sportfiskade fisken ofta är så mycket större, kan samhällsnyttan alltså bli större om man väljer att premiera den. Särskilt intressant kan detta vara i regionalpolitiskt perspektiv, eftersom fisketurismen i vissa delar av landet är en viktig framtidsbransch.

Det är dock väsentligt att inte ställa grupper mot varandra och med politiska maktmedel avgöra vem som är mest värd att stödja (även om man självklart skulle kunna sluta subventionera byggandet av industritrålare). I stället kan detta lösas genom privat ägande av fiskerättigheterna, till exempel av laxfiske i älvar, liksom med hjälp av IÖK-system. Det gör det möjligt för ägaren till laxfisket i en älv att öka värdet på sin egendom genom att exempelvis köpa ut kommersiella laxfiskares individuella kvoter. Det har skett i Skottland, där laxfisket i älvarna är individuellt ägt, oavsett om det är för yrkesbruk eller sporfiske. Ägarna till dessa rättigheter har köpt ut nätfiskare nära flodmynningarna för att värna "sina" vilda laxar.

Från Island har North Atlantic Salmon Fund (NASF) köpt ut nästan alla laxfiskare på Grönland och Färöarna. Det har givit flera hundratusentals vilda laxar möjlighet att återvända till sina lekplatser i älvar och floder i Nordamerika och Europa. De välkomnar IÖK-rättigheter till laxfisket, eftersom de då skulle kunna köpa även dessa kvoter.

4. Avslutning

Utfiskningen är ett problem i tiden. Torskfiskestoppet var avgörande i regeringsbildningen i höstas, och vi konsumenter märker varje gång vi går till fiskaffären att allt inte är som det borde vara. Allt intresse kring det tynande torskbeståndet har dessutom fått konsumenterna att reagera – torsken säljer sämre än förr. Det kan å andra sidan också bero på att den kostar ca 400 kronor kilot.

Men trots allt intresse, finns det få förslag till långsiktiga lösningar. Om man är för eller emot ett torskfiskestopp är, trots allt, bara intressant just nu; på längre sikt löser ett tillfälligt stopp ingenting. Jag tror tyvärr ändå att det behövs ett tillfälligt stopp, men det är en nödlösning som måste följas upp med andra åtgärder. Många som, trots allt, talar om långsiktiga lösningar slits mellan det gamla invanda, att ropa på fler politiska krafttag, och insikten att politiken hittills inte tycks ha gjort någon större nytta – vare sig för fisken eller för fiskarna. Men vad annat kan man göra?

Genom att föra fram tanken att allemansrätten i haven är skadlig för såväl fisk som miljö, för både fiskare och fiskkonsumenter, vill jag försöka bryta dödläget. Det finns lösningar som inte innebär mer politisk styrning! Det finns lösningar som inte innebär att man väljer fisken framför fiskarna eller tvärtom. Människan är bra på att bevara och vårda det hon har eget intresse av. Det är ingenting cyniskt i det. De flesta känner i dag väl till vikten av stabila äganderätter för utveckling och välbefinnande. I de delar av världen där sådant saknas, speciellt för vanliga, fattiga människor, är utvecklingen långsammare och sämre än på platser där även de små människornas ägande respekteras.

Haven kan och bör kanske inte ägas rent konkret. Men genom att de människor som arbetar med havet får eget intresse av att det sköts, i form av ett slags ägarandel, kan utvecklingen också där gå åt rätt håll. Hittills har mer än 100 år av teknisk utveckling i kombination med en vettlös subventionspolitik, felaktiga institutioner och bristande långsiktigt ansvarstagande lett oss långt in i en återvändsgränd. Ju längre vi låter det fortgå, desto värre för fisk, fiskare och i förlängningen för oss alla.

5. Referenser

"Cyanide sauce", i *The Economist* 11 maj 1996.

Cookson, Clive, "In deep water", i *Financial Times* 28 juli 2001.

De Alessi, Michael, *Fishing for solutions*. London: Institute of economic affairs, 1998 (IEA Studies on the environment 11).

"Historical overfishing and the recent collapse of coastal ecosystems", i *Science* 27 juli 2001. (Jeremy B C Jackson, Michael X Kirby, Wolfgang H Berger, Karen A Bjorndal, Louis W Botsford, Bruce J Bourque, Roger H Bradbury, Richard Cooke, Jon Erlandson, James A Estes, Terence P Hughes, Susan Kidwell, Carina B Lange, Hunter S Lenihan, John M Pandolfi, Charles H Peterson, Robert S Steneck, Mia J Tegner, and Robert R Warner.)

Johansson, Lars, "Torskvot överskrids med 100 000 ton", i *Dagens Nyheter* 7 dec 2002.

Karlsson, Lars-Ingmar, "EU-fisket : spanskt motstånd att vänta", i *Dagens Nyheter* 29 maj 2002.

Nilsson, Peter, "Fusk som tömmer haven", i *Sveriges Natur* nr 6/2001.

Ostrom, Elinor, *Governing the commons*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Dessutom har jag i arbetet med denna rapport använt mig i mindre direkt form av otaliga artiklar från såväl *The Economist* och *Financial Times* som svenska dagstidningar och tidskrifter. Även teve- och radioinslag har bidragit med inspiration och information.